

Manifest voor een vrije samenleving

Samen en vrij

1. Inleiding

Dit manifest is geschreven omdat wij ons met veel Nederlanders niet herkennen in de wijze waarop de Haagse politiek op dit moment functioneert. Nederland is volgens velen de laatste jaren onherkenbaar veranderd. En niet ten goede. Wij willen met dit manifest uiting geven aan onze zorg. Maar niet alleen dat: wij willen ook een positieve visie geven op wat anders zou kunnen – en zou moeten.

Het is tijd voor een vernieuwing. De politiek moet vooral over de inhoud gaan en zich richten op goed doordachte, structurele oplossingen voor de lange termijn. Dat biedt zekerheid. Politiek moet worden gevoerd op basis van een visie voor de komende twintig jaar en niet alleen tot de volgende verkiezingen. Waar willen wij staan in 2026?

Wij denken dat daar behoefte aan is. Als dit Manifest voldoende weerklank vindt, kan dat leiden tot beïnvloeding van de politiek of deelname aan de verkiezingen op 22 november, zodat de kiezer zich hierover kan uitspreken.

2. Analyse: wat gaat verkeerd?

De kritiek van veel Nederlanders op de Haagse politiek betreft niet één partij in het bijzonder, maar is ‘kamerbreed’. Het gaat om de wijze waarop de Haagse politiek nu functioneert, in het bijzonder na de verkiezingen van mei 2002, maar in feite al lang voor die tijd.

Een aantal voorbeelden:

- na de moord op Theo van Gogh was Den Haag volledig de kluts kwijt. Hele bevolkingsgroepen werden gestigmatiseerd. Het land was ‘in oorlog’. Er werd om harde maatregelen gevraagd, vaak op gespannen voet met onze rechtstaat. Een dieptepunt was de reactie nadat een imam van Nederlandse afkomst in een televisie-uitzending op twee indringende vragen toegaf het niet erg te vinden als Geert Wilders binnen twee jaar zou overlijden: het was aanleiding voor alle (!) fractievoorzitters in de Tweede Kamer een brief aan minister Donner te schrijven, waarin zij vroegen dergelijke uitspraken in de toekomst strafbaar te stellen;
- de wijze waarop de Europese Grondwet is behandeld;
- het debat over het Nederlanderschap van één enkel Kamerlid en de daarop volgende kabinetscrisis;
- de wijze waarop belangrijke beleidsdossiers worden behandeld, waarbij ingrijpende hervormingen vaak kritikloos worden doorgevoerd omdat zij nu eenmaal onderdeel zijn van een politieke deal. Een voorbeeld is de verzelfstandiging van de NS in de jaren negentig, die tot veel schade en onrust heeft geleid.

In het algemeen gaat het om het onvermogen van de Kamer om inhoudelijk tegenspel te bieden aan de regering en om effectief controle uit te oefenen. De politiek wordt te veel bepaald door de waan van de dag en er is daardoor sprake van onbalans. Ten onrechte denken politici dat de mensen in het land behoefte hebben aan snelle maatregelen die – in de praktijk - leiden tot half doordachte oplossingen. En de ene half doordachte oplossing lokt de volgende tegenmaatregel uit. Soms bedenkt de politiek oplossingen voor problemen die er niet zijn, terwijl de echte problemen blijven liggen. Vaak wordt de politiek beheerst door angst. Angst om voor soft te worden aangezien. Angst om door de feiten achterhaald te worden. En vooral angst om dingen te zeggen die bij de kiezer niet in goede aarde vallen. Veel politici hebben de neiging eerst de kiezer om zijn mening te vragen en dan pas een standpunt in te nemen. “Luisteren naar de kiezer” heet dat dan.

Terwijl de kiezer wel behoefte heeft om zijn problemen en zijn zorgen kenbaar te maken, maar dan van politici verwacht dat zij met goed doordachte oplossingen komen. Ook binnen het overheidsapparaat is sprake van een gebrek aan lange-termijnvisie. Management heeft binnen het overheidsapparaat meer aandacht dan inhoud van het beleid. Dit weerspiegelt zich in de openbare dienstverlening en dienstverlening met een publiek karakter, zoals onderwijs en zorg, waar een te ver doorgevoerde managementcultuur veelal ten koste gaat van het primaire proces.

Wil de burger weer vertrouwen in de politiek krijgen, dan moet het evenwicht hersteld worden. We moeten weer terug naar normaal. Dat vraagt vooral om een overheid en om politici die oog hebben voor de samenhang in de steeds complexer wordende samenleving. Dat vraagt om kwaliteit en om kennis van zaken, niet in de laatste plaats van de uitgangspunten van onze democratische rechtsorde.

3. Uitgangspunten

Wij zijn voor een samenleving waarin het individu en de vrijheid van het individu centraal staan: de mens moet in staat zijn zelfstandig richting te geven aan zijn eigen leven¹. Maar de samenleving is meer dan de optelsom van vrije individuen. De overheid dient niet alleen oog te hebben voor de belangen van het individu, maar dient ook de sociale verbanden te versterken. Er moet meer balans komen tussen de individuele belangen en die van de gemeenschap.

Naast kernwaarden als vrijheid, verantwoordelijkheid en sociale gerechtigheid vinden wij dat democratie en respect uitgangspunt van het beleid moeten zijn. Iedere ingezetene van Nederland heeft recht op respect van zowel zijn medeburgers als van de overheid. Met name aan het laatste heeft het de afgelopen jaren ontbroken. Of het nu gaat om de inwoner van een grote stad die zijn buurt achteruit ziet gaan, om de migrant die respect vraagt voor de cultuur waar hij mee opgegroeid is of om de kiezer die gevraagd wordt zijn stem over de Europese Grondwet uit te brengen: zij hebben allen te klagen gehad over een gebrek aan respect van de zijde van de Nederlandse overheid. Dat is niet alleen van de laatste tijd: de regenteske houding van onze bestuurders bestaat al decennia.

Wij zijn voor een samenleving waarin de zwakkere beschermd wordt, wellicht meer dan nu het geval is. Maar dan wel op zodanige wijze dat eenieder zo goed mogelijk de bijdrage aan de samenleving kan geven waartoe hij potentieel in staat is. Er is nu te veel ogenschijnlijke bescherming van de zwakkere (zowel op de arbeidsmarkt als op de woningmarkt) waardoor je een insider-outsider probleem krijgt: een te sterke bescherming van de insider (bestaande werknemer, huurder) gaat ten koste van de nieuwkomers (werkzoekenden, starters op de woningmarkt) en uiteindelijk wordt de zwakkere dus niet beschermd. De bescherming van de zwakkere – zoals deze in het verleden gegroeid is – moet opnieuw gewogen worden op basis van de nu bestaande situatie.

Nederland kent een multiculturele samenleving. Dat is een feit en dat valt niet meer terug te draaien. De multiculturele samenleving heeft spanningen opgeleverd, die vooral het gevolg zijn van falend beleid. Aanvankelijk was het beleid te passief en tolerant, waardoor niet snel en adequaat genoeg werd opgetreden tegen uitwassen die aantoonbaar tot overlast leidden. Na 2002 is de slinger doorgeslagen en voelen de nieuwe Nederlanders zich vaak als tweederangs burgers behandeld. Wij herkennen ons dan ook niet in de xenofobie van de laatste jaren en willen terug naar de kernwaarden van de Nederlandse samenleving: openheid en tolerantie.

¹ Parafrasering van de positieve vrijheid-gedachte van Isaiah Berlin (1958)

Deze uitgangspunten plaatsen ons overwegend in het midden van het politieke spectrum: liberaal met een duidelijk oog voor sociale cohesie.

4. Uitdagingen voor de komende 20 jaar

De uitdagingen voor de komende 20 jaar zijn:

- verdere globalisering van de economie;
- een steeds toenemende concurrentie uit landen in de derde wereld, op dit moment met name uit Oost-Azië;
- migratie en de daaruit voortvloeiende culturele diversiteit en noodzaak tot integratie;
- de vervuiling van het milieu en de toekomstige schaarste aan grondstoffen, met name energie;
- stabilisering van de bevolkingsgroei en de daaruit voortvloeiende “vergrijzing”.

5. Zorgen

De hierboven geschetste uitdagingen vormen even zo vele zorgen voor de burgers. Er is onzekerheid over de werkgelegenheid. Wellicht niet op korte termijn, maar dan toch wel in de iets verdere toekomst. Men maakt zich zorgen over de gevolgen van de globalisering voor de welvaart in Nederland. Maar ook maakt men zich zorgen over het milieu en over de toekomst van de energievoorziening. Ten slotte is er de zorg om de veiligheid. Niet alleen de veiligheid in huis en op straat – waarbij criminaliteit en zinloos geweld in de praktijk een grotere bedreiging zijn dan terrorisme – maar ook de internationale veiligheid, die onder druk staat van een instabiele wereldorde.

Het antwoord op deze zorgen moet structureel en toekomstgericht zijn. Het heeft geen zin te doen alsof de wereld bij de Nederlandse grens ophoudt. Het beleid dient daarentegen juist rekening te houden met een samenleving en een economie die steeds opener en internationaler wordt.

6. Economie

Een markteconomie is de beste basis voor zo groot mogelijke welvaart. Voor een goede marktwerking is goede regelgeving en een duidelijke rol van de overheid onontbeerlijk. Het is dus niet een keus van of markt of overheid, zoals soms gesteld wordt, maar van én markt én overheid. Wel dient de vraag of een product of dienst door de overheid dan wel door de markt geproduceerd moet worden, op een afgewogen manier beantwoord te worden. Het heeft alleen zin marktwerking na te streven als er inderdaad sprake is van een markt waar de consument een keus heeft. In die optiek heeft het geen zin het spoor of Schiphol te privatiseren.

Een goede markt heeft goede regels nodig. Economische ontwikkeling gaat doorgaans samen met verdere specialisatie; hoe ingewikkelder een economie, des te meer regelgeving is nodig. Dat is een wetmatigheid waar niet aan valt te ontkomen. De leus “minder regels” is dan ook te simpel. Veel beter is het te spreken van “betere regels” en een kwalitatief hoogwaardig overheidsapparaat om de regels te interpreteren en uit te voeren.

Daarbij wordt regelgeving – op de tekentafel ontworpen – te vaak toegesneden op de situatie van grote ondernemingen, waarbij de belangen voor het midden- en kleinbedrijf uit het oog worden verloren. Een bedrijf van 100 werknemers kan de kosten van arbeidsongeschiktheid van één van zijn werknemers doorgaans wel opvangen; voor een bedrijf met drie werknemers kan dat de ondergang betekenen.

De concurrentie uit lage-lonenlanden zal er toe leiden dat banen uit Nederland verdwijnen. Voor een deel is dat onvermijdelijk: het gaat om een wereldwijde herschikking van productie en consumptie, die ook in Nederland tot een hogere welvaart kan leiden. Maar

het is essentieel dat Nederland ook een maakindustrie behoudt, opdat de economische structuur evenwichtig blijft. Het is onzin om alleen te focussen op 'kenniseconomie': we zijn niet slimmer dan anderen en moeten dat niet pretenderen. Wel is bestaat grote behoefte aan kwaliteit en aan vakmanschap en is er alle reden om zorg te dragen voor zo goed mogelijke economische prestaties. Dat vraagt om goed onderwijs, hoogwaardig onderzoek en de ontwikkeling van kwaliteit en vakmanschap over de gehele linie.

7. Onderwijs²

Goed onderwijs is essentieel voor onze toekomst. Hierbij is het basisonderwijs – het woord zegt het al – van fundamenteel belang.

De kwaliteit van ons onderwijs kan en moet fors omhoog. De kwaliteitsverbetering hoeft niet altijd extra geld te kosten. Van belang is dat kwaliteit in het onderwijs herkend en beloond wordt, zodat het weer aantrekkelijk wordt om een carrière in het onderwijs na te streven. De leraar is mede-opvoeder en verdient respect, in het bijzonder van leerlingen en ouders.

Daarnaast moeten wij niet bang zijn eisen te stellen aan leerlingen en studenten. Liever een hoge lat dan een lage drempel. Bij het afnemen van eindexamens moet de overheid onafhankelijk en bij elke gelegenheid controle uitoefenen om de kwaliteit van de diploma's te waarborgen.

Ook in het onderwijs is de managementcultuur te ver doorgeschoten. Bestuur, beheer en inrichting van onderwijsinstellingen moeten in het teken staan van gedegen onderwijs door gekwalificeerde en geïnspireerde leerkrachten. De aandacht moet terug naar het primaire proces.

8. Arbeidsmarkt en sociale zekerheid

In een moderne economie is arbeidsmobiliteit essentieel: de economie verandert snel en het is noodzakelijk dat werknemers zich aan veranderde omstandigheden aanpassen en leren met nieuwe technologieën om te gaan. Een leven lang leren is niet alleen een economische noodzaak, het biedt ook de mogelijkheid aan het individu zich maximaal te ontplooien.

Die noodzakelijke aanpassing betekent ook dat het wenselijk is zorg te dragen voor een goede werking van de arbeidsmarkt, met de nodige flexibiliteit en arbeidsmobiliteit. De overheid dient daarbij wel oog te hebben voor de sociale gevolgen van de arbeidsmobiliteit. Dat betreft zowel de onzekerheid over het inkomen als de consequenties voor sociale verbanden. Immers de werkgemeenschap is één van de belangrijke gemeenschappen waartoe men behoort en bij verhuizing in verband met werk heeft dat ook gevolgen voor andere gemeenschappen, zoals buurt, verenigingen e.d.

Een goede sociale zekerheid dient er voor te zorgen dat bij verlies van werk in ieder geval de eerste maanden het inkomen niet (sterk) achteruit gaat. Maar het sociaal vangnet moet geen hangmat, maar een trampoline zijn. Dat betekent dat de overheid een actief beleid moet voeren om eenieder die een beroep doet op de sociale zekerheid – of die dat om andere redenen wenst – een goede, professionele begeleiding op de arbeidsmarkt te geven. Uitgangspunt moet zijn dat iedereen te allen tijde opnieuw de kans moet krijgen om zich zo goed mogelijk te ontplooien, ook na ontslag of faillissement. Op dit vlak is er veel ruimte voor verbetering. En deze verbetering is noodzakelijk om er voor zorg te dragen dat daadwerkelijk ieder mens in staat is richting te geven aan zijn eigen leven. Kortom, het is een essentiële voorwaarde voor een samenleving, waarin – zoals ons dat voor ogen staat – de vrijheid van het individu centraal staat.

² De vereniging Beter Onderwijs Nederland heeft goede voorstellen gedaan op het gebied van onderwijs.

In een markteconomie is de beloning van een werknemer in beginsel gerelateerd aan zijn productiviteit. Niet iedereen zal evenwel in staat zijn om in onze moderne economie te allen tijde een zodanige arbeidsproductiviteit te realiseren dat hij daarmee voldoende inkomen verdient om rond te kunnen komen. Overwogen moet worden om aan degenen waarvan de arbeidsproductiviteit te gering is om een redelijk bestaan te verdienen een loonkostensubsidie te geven, zoals bijvoorbeeld de 'earned income tax credit' in de Verenigde Staten. Zodoende kan werkgelegenheid worden gecreëerd waarvoor de arbeidskosten minder zijn dan het minimumloon, terwijl de betrokken werknemer wel een aanvaardbaar inkomen verdient.

Participatie van vrouwen kan worden bevorderd door zorg te dragen voor betere en betaalbare kinderopvang. Dit heeft prioriteit boven het verhogen van de kinderbijslag. Een sociale dienstplicht kan de cohesie in de maatschappij bevorderen en tevens er voor zorgdragen dat een aantal maatschappelijk nuttige taken worden uitgevoerd. Dit zou kunnen inhouden dat iedere Nederlander op een bepaald moment, bijvoorbeeld tussen 16 en 25 jaar enige tijd werkzaam is in maatschappelijke dienstverlening. Dat kan zijn in de zorg, in het onderwijs, natuur en milieu, ontwikkelingshulp, het leger of andere functies met maatschappelijk nut. Hiermee wordt niet alleen ervaring opgedaan in voor de betrokkenen nieuwe maatschappelijke kringen, maar wordt ook – voor zover nodig – geleerd samen te werken en rekening te houden met anderen.

9. Integratie

Nederland is een multiculturele samenleving; dat valt niet meer terug te draaien. Dat vraagt om wederzijds respect tussen de verschillende culturen. Dat respect mag van alle individuen en groeperingen in de samenleving worden gevraagd. De afgelopen jaren heeft het daar zichtbaar aan ontbroken.

Gezien het feit dat artikel 23 van de Grondwet bestaat, is het ontoelaatbaar dat er belemmeringen zijn voor het stichten van islamitische scholen, of welke school dan ook. Deze belemmeringen moeten worden opgeheven. Wel is het daarbij uiteraard van belang dat iedere school – van zowel het openbaar als van het bijzonder onderwijs – een zodanig curriculum hanteert dat aan de door de overheid gestelde eisen wordt voldaan. Het is van belang dat de onderwijsinspectie daar nauwlettend op toeziet.

Tevens vinden wij het van belang dat het beleid er op gericht is dat alle kinderen die in Nederland opgroeien op een goede manier in de Nederlandse samenleving integreren. Dat houdt onder meer in dat er alles aan wordt gedaan om achterstanden te weg te werken, zowel bij kinderen met een autochtone als met een allochtone achtergrond.

10. Bestuur

Over het openbaar bestuur is de laatste jaren veel verwarring ontstaan. Er is veel gesproken over bestuurlijke vernieuwing, zonder dat duidelijk was welke problemen daarmee opgelost zouden moeten worden. De vraag of het beter laten functioneren van de bestaande structuren niet afdoende was kwam daarbij te weinig aan de orde, vaak door gebrek aan kennis van die structuren. Ook zijn allerlei voorstellen gedaan zonder na te gaan of de voorgestelde oplossingen niet nog meer problemen zouden veroorzaken. Dat geldt bijvoorbeeld voor een verandering van het kiesstelsel of zelfs voor het invoeren van een gekozen burgemeester, zonder dat de consequenties daarvan goed doordacht waren. Tijd voor reflectie wordt nauwelijks gegund. Wij zijn niet principieel tegen iedere verandering in het openbaar bestuur, maar vinden dat je alleen dan moet veranderen als duidelijk is dat de bestaande structuren niet werken en dan op basis van een weloverwogen plan. Dat geldt ook voor de Europese Unie, die inmiddels – ook al ontkennen sommigen dat – tot één van de bestuurslagen gerekend moet worden.

Een belangrijke taak bij de controle op het landelijk bestuur heeft de Tweede Kamer. Voor het beter uitoefenen van de controle functies en voor het bieden van een adequaat tegenspel verdient het aanbeveling de ondersteuning van de Tweede Kamer te versterken. De tendens om steeds meer taken en verantwoordelijkheden van het Rijk – vaak uit bezuinigingsoverwegingen – bij de gemeentes neer te leggen, moet gekeerd worden. Dit leidt alleen maar tot een ongewenste ongelijkheid tussen de gemeentes bij het uitvoeren van Rijkstaken. Als efficiency bij de uitvoering het hoofdmotief is, dan dient dat door verbetering van de bedrijfsvoering binnen de Rijksdienst bewerkstelligd te worden, niet door het afschuiven van de verantwoordelijkheden.

11. Overheid

Er is veel kritiek op het functioneren van de overheid. En vaak terecht. Er zijn vele voorbeelden van niet bereikbare ambtenaren, trage besluitvorming, beleid dat niet goed doordacht is. Er zijn gelukkig ook voorbeelden van het tegendeel. Toch is het algemeen beeld niet onverdeeld gunstig. Eén van de redenen daarvan is een inadequaat management, hetgeen zich veelal uit in een te ver doorgeslagen managementcultuur, wat vaak ten koste gaat van inhoudelijke kennis en continuïteit. Er is te veel procesmanagement en vaak (veel) te weinig aandacht voor de inhoud. Dat geldt zowel voor beleid als uitvoering.

In het verleden is vaak ten onrechte privatisering als de oplossing gekozen voor een falend management binnen de overheid, waarmee de problemen vaak vergroot zijn in plaats van opgelost. Er moet dan ook voorzichtigheid betracht worden bij het privatiseren of uitbesteden van overheidstaken.

De kwaliteit van de overheid dient dan ook verbeterd te worden. Het opleggen van prestatie-indicatoren of benchmarks is daarvoor niet in alle gevallen de goede oplossing. Soms werkt dat averechts, doordat procesmanagers daarop gaan sturen en dan de eigenlijke doelstellingen uit het oog verliezen. Kwaliteitsbewaking door visitaties – mits goed vormgegeven – verdient in veel gevallen de voorkeur. Daarnaast dient de kwaliteit van de overheid bewaakt te worden door voor burgers een effectieve klachtenprocedure voor al het overheidshandelen in te stellen, waarbij voor iedere klager volstrekt transparant is wat met zijn klacht gebeurt en er voorts mogelijkheden voor beroep zijn. Hier valt veel te verbeteren. De overheid dient de burger serieus te nemen. Pas dan is er daadwerkelijk sprake van respect.

Overheidsdienaren hebben soms meer oog voor hun eigen carrière dan voor het publiek belang dat zij geacht worden te dienen. Dat geldt zowel voor ambtenaren als politici. In dat kader is het ook wenselijk het aantal bijbaantjes en commissariaten van de publieke ambtsdragers te beperken. Dat zal tevens de openheid in de samenleving bevorderen, omdat ook relatieve buitenstaanders dan de mogelijkheid krijgen een bijdrage te leveren.

12. Rechtsstaat, justitie en rechterlijke macht

Een goed rechtsstelsel, waarbij de rechten en plichten evenwichtig verdeeld zijn en zo duidelijk mogelijk zijn, is essentieel voor zowel de vrijheid van het individu als voor de economie en dus voor onze welvaart. Dat vraagt om een goede wetgeving en om goede kwaliteit en voldoende bezetting van de rechterlijke macht. Beide zijn voorwerp van zorg. De wetgeving wordt in eerste instantie in de Tweede Kamer behandeld. In tegenstelling tot vroeger, zijn er thans veel minder kamerleden die een juridische opleiding hebben. Dat gaat ten koste van de kwaliteit van de wetgeving, zoals onder meer door leden van de Eerste Kamer regelmatig geconstateerd wordt. De gevolgen daarvan strekken zich over de hele samenleving uit.

Ook de rechterlijke macht staat onder druk. Hier is eveneens de managementcultuur te verdoorgeschooten. Daarbij komt nog dat jarenlang de honorering van de leden van de rechterlijke macht achtergebleven is bij die in de advocatuur. Beide aspecten gaan ten koste van de noodzakelijke kwaliteit van onze rechtspraak.

In ons rechtstelsel is een praktijk geslopen, die de duidelijkheid en de rechtszekerheid niet ten goede komt, te weten het systematisch gedogen. Een bepaalde handeling (bijvoorbeeld de verkoop van soft drugs) wordt bij wet strafbaar gesteld; vervolgens wordt openlijk kenbaar gemaakt dat overtreding – tot een bepaalde grens – niet vervolgd zal worden. Van tweeën één: óf de bedoelde handelingen worden maatschappelijk aanvaardbaar geacht, óf de feiten worden als niet toelaatbaar beschouwd. In het eerste geval dienen zij uit het strafrecht geschrapt te worden, inclusief de bijbehorende handelingen (productie, toelevering). In het tweede geval dienen de strafbare feiten daadwerkelijk vervolgd te worden.

Het belang van een goed rechtstelsel en een kwalitatief hoogwaardige rechterlijke macht kan nauwelijks overschat worden. Niet alleen op grond van maatschappelijke, maar ook van economische overwegingen. Als wij door blijven modderen, valt nu al te voorspellen dat over – bijvoorbeeld – 15 jaar een studie gepubliceerd wordt waaruit blijkt dat het bedrijfsleven last heeft van rechtsonzekerheid en dat onze economie daar aantoonbaar onder lijdt. Het zal dan decennia vergen om een slechte reputatie te herstellen. Het is zaak de bakens tijdig te verzetten.

13. Europa

De wijze waarop Den Haag met Europa is omgegaan is duidelijk een voorbeeld van hoe het niet moet. Dat betreft niet alleen het referendum over de Europese Grondwet. Al lang voor die tijd was er een gebrek aan visie. Den Haag staat met de rug naar Europa en daarmee ook met de rug naar de toekomst.

Wij vinden het van belang dat de Nederlandse identiteit behouden blijft. Dat kan evenwel alleen als wij een duidelijke visie weten te formuleren op de toekomst van de Europese Unie. Daaraan ontbreekt het bij de meeste politieke partijen. Het is vooral dat gebrek aan visie dat ten grondslag lag aan het afwijzen van de Europese Grondwet.

In het algemeen wordt het lidmaatschap van de Europese Unie als positief ervaren. En terecht: het levert een belangrijke bijdrage aan onze welvaart. Maar Europa is, mede als gevolg van de uitbreidingen, een oncontroleerbare, bureaucratische macht geworden. De belangrijkste klacht over Europa is dat je er geen ‘grip’ op hebt.

Het is daarom van belang dat er duidelijke regels komen voor de bevoegdheden van de Europese Unie, waarbij tevens duidelijk moet zijn waar Europa niet over gaat. Maar belangrijker is nog om de besluitvorming democratischer te maken. De instellingen van de Europese Unie zijn ontworpen voor een gemeenschap van zes lidstaten. Zij hebben goed gefunctioneerd, zelfs toen de Unie uit vijftien lidstaten bestond. Maar nu de Unie uit 25 – en binnenkort meer – lidstaten bestaat, zijn zij ontoereikend. In het Europa van de hoofdsteden, zoals wij dat nu kennen, speelt Nederland als relatief kleinere lidstaat een steeds kleinere rol en verschuift de macht naar de grotere lidstaten. De enige manier om de burgers weer controle op de besluitvorming te geven, is om Europa democratischer te maken: het Europa van de burger in plaats van het Europa van de hoofdsteden. Eén element daarvan is het kiezen van het Europees Parlement door middel van Europese kieslijsten. Dat betekent niet meer macht voor Europa, dat betekent alleen dat de macht die Europa toch al heeft, beter controleerbaar wordt. De meeste Haagse partijen miskennen dit probleem en zijn als gevolg van de uitslag van het referendum over de Grondwet alleen maar schuchterder geworden. Ten onrechte! Wij moeten verder. De

Haagse struisvogelpolitiek leidt alleen tot nog meer verlies aan macht en uiteindelijk tot nog meer frustraties.

Ten slotte menen wij dat een eventueel referendum over toetreding van nieuwe lidstaten niet gehouden moet worden na afloop van de onderhandelingen met een kandidaat-lidstaat, maar voorafgaand aan iedere toezegging om onderhandelingen daarover aan te gaan.

14. Milieu en energie

Wie oog heeft voor de toekomst, zet de zorg voor het milieu hoog op de politieke agenda. In onze optiek dient het milieubeleid marktconform te zijn. Grensoverschrijdende milieuvervuiling vergt voorts een internationale (Europese) aanpak.

Ook het energiebeleid vraagt om in ieder geval een duidelijke visie op wat Europees en wat nationaal wordt geregeld. Een schaarste aan olie en gas is op termijn onvermijdelijk. We weten nu alleen niet precies wanneer deze zich zal voordoen. Het is daarom van belang de ontwikkeling van alternatieve vormen van energie te stimuleren. Er gebeurt weliswaar al veel op dit gebied; het gaat er evenwel om zorg te dragen voor een brede toepasbaarheid van mogelijke alternatieven. Een voorbeeld is biodiesel; deze wordt in Duitsland en Frankrijk op grotere schaal toegepast dan in Nederland.

Een adequaat – en wellicht streng – milieubeleid hoeft niet ten koste van onze concurrentiepositie te gaan. Integendeel, een milieubeleid dat vooruitziet en anticipeert op de toekomstige energieschaarste kan ons bedrijfsleven uiteindelijk een concurrentievoordeel opleveren.

Ten slotte vinden wij dat de distributienetten een publieke functie vervullen; er is immers voor de consument geen keuzevrijheid en van concurrentie is derhalve geen sprake. Zij moeten daarom in publieke handen blijven.

15. Verkeer, vervoer

Mobiliteit is essentieel voor onze economie. Het is daarom van belang het fileprobleem goed aan te pakken. Dat kan niet alleen door meer asfalt te leggen, maar ook door te zorgen voor een betere doorstroming op bestaande wegen. Dat kan bijvoorbeeld door het instellen van een groene golf met snelheidsindicatie op randwegen en in steden. Maar dat kan ook door meer snelheidsindicaties te geven op snelwegen, wanneer zich knelpunten voordoen.

Daarnaast kan het wegverkeer ontlast worden door zorg te dragen voor een goed openbaar vervoer. Het openbaar vervoer is een overheidstaak: als reiziger kun je immers niet uit twee concurrerende spoormaatschappijen kiezen. Bij lijnbussen is dat in theorie denkbaar, maar in de praktijk leidt dat tot inefficiënties.

De overheid dient daarom zorg te dragen voor een goed, frequent en betaalbaar openbaar vervoer met een goede dienstverlening. Er is in dit opzicht veel ruimte voor verbetering.

Om het gebruik van het openbaar vervoer te vergemakkelijken, dient ook de aan- en afvoer naar stations verbeterd te worden. Dit is immers vaak een knelpunt, dat tot veel tijdverlies leidt. Hier kan het semi-openbaar vervoer een grotere rol spelen.

In de eerste plaats taxi's. Het is van belang dat er meer en betaalbare taxi's komen. De taximarkt is een aantal jaren geliberaliseerd, doch dit is halfslachtig gebeurd, zonder goed over de consequenties na te denken. De overheid dient hier zijn rol als marktmeester op zich te nemen door zorg te dragen voor concurrentie en transparantie voor de consument. Ten tweede kan er een beter en overzichtelijker systeem komen van belbussen en gedeelde taxi's. Dit kan ook de bereikbaarheid in afgelegen gebieden verbeteren.

Ten derde kan een stelsel van huurauto's en huurfietsen bij stations worden gecreëerd dan wel verder uitgebouwd, waardoor het mogelijk moet zijn een reis gedeeltelijk met het openbaar vervoer en gedeeltelijk per fiets en auto te plannen.

16. Huisvesting

De Nederlandse woningmarkt laat grote onevenwichtigheden zien, die mede het gevolg zijn van verkeerde beleidskeuzes in het verleden. Zo is het voor starters op de woningmarkt zeer lastig een geschikte en betaalbare huur- of koopwoning te vinden. Er is te weinig aanbod, zeker op deelmarkten, hetgeen mede veroorzaakt wordt door te weinig doorstroming. De doorstroming wordt belemmerd door de overdrachtsbelasting voor koopwoning en door huurwaarden die langdurig ver beneden een marktconforme waarde liggen.

De oplossing moet niet alleen gezocht worden in nieuwbouw, maar ook in een betere marktwerking. Dit zal leiden tot een hoger aanbod.

Er moet daarom een integrale visie op de woningmarkt komen. Het huurbeleid moet marktconform zijn, zodat er meer betaalbare woningen voor iedereen zijn, ook voor starters op de woningmarkt. Ook dienen er meer mogelijkheden te komen om woningen tijdelijk te verhuren dan wel te verhuren met verminderde huurbescherming. Vaak worden woningen vanwege de te sterke huurbescherming niet eens op de markt aangeboden. Een serieuze bestudering verdient voorts een systeem waarin in principe (op termijn) het huurwaardeforfait en de overdrachtsbelasting worden afgeschaft en waarbij tevens ruimte ontstaat voor een herziening van de hypotheekrenteafrek. Een optie daarbij is het omzetten in een 'tax credit', waarbij eenieder zijn betaalde hypotheekrente tegen hetzelfde tarief kan aftrekken, zodat er geen onderscheid meer is tussen de hogere en de lagere inkomens.

Daarnaast kan het aanbod van woningen worden vergroot door er voor te zorgen dat de geplande nieuwbouw ook daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De processen in het kader van ruimtelijke ordening moeten worden herzien, zodat belangen sneller afgewogen kunnen worden en de periode tussen planontwikkeling en planuitvoering sterk kan worden verkort.

17. Veiligheid, politie

De zorg voor veiligheid van de ingezetenen is traditioneel een kerntaak van de overheid. Zonder veiligheid bestaat er geen vrijheid.

Ook op dit gebied is er ruimte voor verbetering. Nog steeds wordt een te laag percentage van de misdrijven daadwerkelijk opgelost. Een effectieve criminaliteitsbestrijding verdient dan ook prioriteit. Dat geldt niet alleen voor de grote misdrijven, maar ook voor de kleine criminaliteit, inclusief het vandalisme. Gelet op de toenemende internationale criminaliteit, is daarbij een veel sterkere Europese dimensie aangewezen. Hoewel de bestrijding van terrorisme belangrijk is, mag deze slechts in het uiterste geval ten koste gaan van de privacy.

Het opleggen van kwantitatieve doelstellingen voor de uit te schrijven bekeuringen leidt tot verkeerde prikkels. Dat is ook voor de politieagenten zelf frustrerend, omdat zij in feite met de verkeerde boodschap op pad worden gestuurd en daarmee aan geloofwaardigheid verliezen. Wel dient de politie op een adequate wijze verantwoording af te leggen over de criminaliteitsbestrijding.

Het is voorts van belang dat de overheid het besef van normen en waarden versterkt. In dat kader is het onbegrijpelijk dat al jarenlang in Nederland fietsendiefstal op grote schaal wordt getolereerd, zonder dat de overheid daar een vinger naar uitsteekt. Den Haag vergadert soms dagen over een toelage van € 35 op jaarbasis voor de minima. Maar

tegelijkertijd komt het voor dat de burger soms drie keer per jaar voor een waarde van €150 of meer wordt bestolen. En dat overkomt doorgaans jongeren. Een cynischere wijze om de jongeren besef van normen en waarden bij te brengen is niet denkbaar. Wij stellen daarom een systeem voor waarbij iedere fiets een identificatienummer krijgt en een bijbehorend pasje. Wie een fiets koopt zonder dat pasje is een heler. Dit is de enige manier om de fietsendiefstal effectief te bestrijden.

18. Zorg

De zorg is het afgelopen jaar ingrijpend veranderd. Positief aspect daarvan is dat het onderscheid tussen ziekenfonds- en particulier verzekerde is opgeheven. Maar in wezen bevat het stelsel een weeffout en zijn sommige aspecten niet goed doordacht.

Dat betreft in de eerste plaats de reden van de stelselwijziging, die vooral geïnspireerd is door het stijgende aandeel van de zorg in het bruto nationaal product (BNP).

Een zekere stijging van het aandeel zorg in het BNP is onvermijdelijk en ook acceptabel. Deze wordt onder meer veroorzaakt doordat de productiviteit in de dienstensector minder snel stijgt dan in de goederensector; hierdoor neemt de relatieve prijs van de diensten toe (het zgn. Baumol-effect). Ook zal een gestegen individuele vraag aan de stijging van het aandeel van de zorg hebben bijgedragen. Het is dus logisch dat het aandeel van de zorg in het BNP toeneemt.

Maar ernstiger is dat het nieuwe stelsel in wezen de keuzevrijheid van patiënt en arts belemmert en dat het tot veel bureaucratie leidt. Dit zal op den duur ten koste van de kwaliteit van de zorg gaan. Het is daarom van belang het stelsel zodanig aan te passen dat deze keuzevrijheid hersteld wordt. De regierol die verzekeraars nu hebben – het 'inkopen van zorg' – moet daarbij verdwijnen. Aldus kunnen de goede aspecten van het nieuwe stelsel gehandhaafd blijven, waarbij wel een beter doordacht systeem gerealiseerd wordt. Tenslotte zij opgemerkt dat het stelsel van DBC's (diagnose behandeling combinatie), zoals dat sinds een jaar geldt en het dragen van een eigen risico door de patiënt twee begrippen zijn die haaks op elkaar staan. Eén van beide dient daarom afgeschaft te worden.

19. Vergrijzing

Het 'probleem' van de vergrijzing wordt veroorzaakt door de overgang van een snel groeiende bevolking naar een stabiele bevolking met een evenwichtige opbouw. Op zichzelf is dat een gunstige ontwikkeling.

Tot nu toe is de aandacht eenzijdig gericht geweest op de financiering van de vergrijzing. Even belangrijk, zo niet belangrijker, is de productie van ons nationaal inkomen bij een stabiele bevolkingsopbouw. De huidige pensioengerechtigde leeftijd (65 jaar) is vastgesteld aan het eind van de negentiende eeuw, toen de resterende levensverwachting van een pensioengerechtigde slechts enkele jaren was. Inmiddels is de levensverwachting aanzienlijk gestegen en is ook de gezondheid van de ouderen sterk verbeterd. Dit pleit ervoor de pensioengerechtigde leeftijd geleidelijk op te trekken. Een verhoging van bijvoorbeeld een maand per jaar geeft geen grote schokeffecten. Iemand die nu 55 jaar is, heeft dan 10 jaar om er aan te wennen dat hij 10 maanden langer zal moeten werken. Daarentegen vinden wij dat aan de hoogte van de AOW niet getornd moet worden. Het gaat om rechten die in de loop van een werkzaam leven zijn opgebouwd en het geeft geen pas om de spelregels te wijzigen op een moment dat de spelers er niet meer op kunnen inspelen. Dus geen (verdere) fiscalisering van de AOW.

Wel dient de overheid een actief beleid te voeren om meer ouderen aan het werk te krijgen. Dat is een essentieel onderdeel van een flexibele arbeidsmarkt. In dat verband moet er een cultuuromslag plaats vinden. In Nederland heerst er – in tegenstelling tot de

bijvoorbeeld de Verenigde Staten – nog te veel een cultuur waarbij eenieder die ouder is dan pak weg 40 jaar als oud en minder geschikt voor de arbeidsmarkt wordt gestigmatiseerd. Dit gaat niet alleen ten koste van de betrokken werknemers, die zich daardoor aan de kant gezet voelen, maar ook ten koste van de economische groei. De overheid zegt wel dat er meer ouderen aan het werk moeten, maar in de praktijk blijkt dat zelfs de overheid veel oudere werknemers aan de kant zet. Dit moet drastisch veranderen: de overheid dient niet alleen het goede voorbeeld te geven, maar een beleid te voeren dat ook in de marktsector een cultuuromslag bewerkstelligt, zodat de oudere werknemers weer naar waarde geschat kunnen worden.

20. Buitenlands beleid

Bij het buitenlands beleid zal onvermijdelijk een steeds grotere rol voor de Europese Unie zijn weggelegd. Dit is de enige manier waarop wij als Europese landen nog invloed in de wereld kunnen uitoefenen. Maar dit zal een geleidelijk proces zijn, dat mede afhangt van de ontwikkelingen van de Europese Unie op institutioneel vlak.

Wij zijn voorstander van een buitenlands beleid dat onze eigen normen en waarden centraal stelt, waarbij het van belang is respect te hebben voor de normen en waarden van andere culturen, voor zover deze niet op gespannen voet staan met de onze.

Wij willen terughoudendheid betrachten met het verlenen van steun aan landen die zelf de uitgangspunten van hun eigen rechtssysteem niet respecteren.

21. Waarom dit manifest?

Wij hebben dit manifest geschreven omdat wij vinden dat een cultuurverandering in de Nederlandse politiek noodzakelijk is. Een cultuurverandering, waarbij het evenwicht in de politiek terugkeert, er meer oog is voor het beleid op lange termijn en voor de kwaliteit van het beleid. Er moet meer respect komen in de samenleving, waarbij de overheid een voorbeeld kan geven door in ieder geval respect voor de burger te tonen. Wij hebben de indruk dat velen in Nederland het met deze zienswijze eens zijn, maar dat er weinig mogelijkheden zijn om dat naar voren te brengen.

In zekere zin hebben de verkiezingen van 2002 al een cultuurschok binnen de politiek teweeggebracht. Maar dat was niet in alle opzichten een verandering ten goede.

De cultuurverandering die wij beogen zal niet vanzelf komen. Noch kan verwacht worden dat deze binnen de bestaande politieke partijen gerealiseerd kan worden. Daarvoor zijn de gewoontes en de cultuur binnen bestaande partijen te zeer vastgeroest. Indien de cultuurverandering die wij voor ogen hebben voldoende weerklank vindt, overwegen wij als groepering deel te nemen aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 22 november a.s.³. Dan heeft de kiezer echt iets te kiezen.

mr. F.A. Arnbak-d' Aulnis de Bourouill
Birgitta Arts
Aniel Autar
Martijn Bartling
Theo A.C. Bax
Linda Beijlsmit
Carel van den Berg
Peter van den Berg
Wim Boetze

Frédérique Nepveu
Eduard Nieuwenhuijzen Kruseman
Barent F. van Nieveldt
Ivonne de Nood
Joke de Nood
Ron de Nood
Gijsbert Oonk
Tom Ottervanger
R.M. de Porto

³ Bij de Kiesraad is hiertoe de naam “Liberaal Democratische Partij” geregistreerd.

Manilde Buys
Frans van de Camp
Anton Cozijnsen
Jan Willem Dijkmeester
Andreas Dijk
Ben van Dijk
Olivier Drexhage
Jochem van Eeghen
O.E. van der Feltz
Alexander Hablé
Carolien Harrems
Frederieke den Hengst
Jan Hofdijk
Bien Hollander
Lisanne Hölscher
Kees van der Hoop
Anique van der Hoop-Eschauzier
Jan Jaap ten Hoor
Jan de Jong van Beek en Donk
Gijs de Jong
Henric de Jong Schouwenburg
Ernst de Jonge
Jan-Maurits de Jonge
Claire Kam-Endtz
Willem J.M. Kam
Kees Katsman
Trudy Katsman-Van Kruiningen
Norbert Klein
Jelmer Koelstra
Machteld van Lanschot-van Vloten
Dr Klaas Marck
Els Muurlink-Van Zweden

Wim P. de Porto
Els Proost
Johanna G.M. Rijntjes
David Röell
Sidney van Rutten
Evert Jan van Sandick
Leo van Sandick
Marguerite van Sandick
Willemijn van Sandick
Solko Schalm
Vivian Schaper
Victor Schippers
Uki Schneider
Mark van der Schoor
Jacqueline Schorer
Karin Schreuder
René Smits
José Snelting
Vincent Snelting
Stijn Tilanus
Wouter van Tongeren
Vincent Traag
Niek van Trig
Sammy van Tuyll van Serooskerken
Maartje Verbeek
Jeroen Vorspaget
Mieke de Vreeze-Oostvogel
Ru van Wullften Palthe